

MÜSLÜMAN GELENEĞİNDE ON MÜJDELENMİŞ/*el-Aşaratu'l-Mubeşşara* İNANCI VE TEMELLERİ

Özden KANTER
Hitit Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi

ÖZ

Hz Muhammed'in, yaşamlarında cennetle müjdelediği belirli sayıdaki kişilerin varlığına atıfta bulunan on müjdelenmiş inancının delilleri yönünden incelenmesi, bu inancın yapısını çözümlenmede en önemli etkidir. Bir inancın dinsel inanç olabilmesi için kutsal kabul edilen kitaba dayanması zorunludur. Akıl ise, kelamı anlamda ve maksadını belirlemede rol oynamaktadır. Nakli delillerin doğruluğu veya anlamı öznel olduğundan, bir kimse veya fırkanın inancına temel oluşturacak biçimde yorumlanabilmektedir. Yaşamlarında cennetle müjdelenmiş on kişinin varlığı inancının, Kur'an'dan delilleri mevcut değildir. Tarihsel süreçte, bir inancın nakli delilinin kitapta bulunmaması durumunda, bu türden bir delil olarak çeşitli hadisler üretilmiştir. İşte, on müjdelenmiş inancının durumu budur. Bu inanç hakkında yapılan araştırmalar, bu inancı ortaya çıkaran sosyal ve siyasal yapıyı çözümlenmemektedir. Bu sosyal ve siyasal amaçlar çözümlenmeden bu inanç için delil olarak sunulan hadislerin doğru kabul edilmesi durumunda da, bu inancın oluştuğu dönemden farklı bir sonuca ulaşmak mümkün olmamaktadır. Bu makalede amaç, bu inancın İslam öncesi kültürlerdeki temellerini araştırmak olmadığından, sadece Müslüman geleneğindeki oluşum ve gelişimi incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: el-Aşaratu'l-Mubeşşara, Müjde, İnanç, Şia, Ehl-i Sünnet

THE BELIEF AND THE BASIS OF THE TEN PROMISED PARADISE (*Al-Asharatu'l Mubassarah*) IN MUSLIM TRADITION

ABSTRACT

To examine proofs of the belief that refers prophet Mohammed promised ten his companions with paradise, it is most important factor in the analysis of the structure of this faith. It is necessary to base on a sacred book for beliefs accepting religious beliefs. Reason plays a role in understanding of word and defines its aims. Transference evidences, because their accuracy or subjective meaning can be interpreted in a way, can form the basis of a person's faith or sect. The belief of ten companions who promised paradise hasn't got any evidence in Qur'an. In the historical processes when it hasn't got a rational proof of a belief in the sacred book, the hadiths produced. Here is position of ten promised

paradise. The researches in this belief don't analyzes social and political structure that caused this belief. When accepting hadiths are true without analyzing social and political aims for this belief, it is not possible to reach any different conclusion that this belief has occurred. The aim in this article is not to examine the basics of this belief in pre-Islamic culture; we examined this belief only in Muslim tradition with its formation and evaluations.

Keywords: The Ten Promised Paradise, Promise, Belief, Shiite, Ahlu's-Sunnah

Giriş

Bir terim olarak ortaya çıktığı zaman konusunda kesin bir kanaat sahibi olmasak da, Ehl-i Sünnet kelimelerinde çeşitli rivayetlere atıfta bulunularak cennetle müjdelenen on sahabe söz konusu edilmektedir. Bu kabul doğrultusunda bir inanç oluşturulmuş ve bu inanç da farklı terimlerle ifade edilmiştir. Bu inanç; Arapça *el-Aşaratu'l-Mubeşşara*¹, *el-aşaretu'l-mubeşşerûne bi'l-cenneh*², *el-aşeretü'l-meşhûdü lehüm bi'l-cenneh*³ kavramlarıyla ifade edilse de, Türkçede özgün bir kavram geliştirilmemiş ve *aşare-i mübeşşere* sözcüğü kullanılmıştır.⁴ Yaşamlarında cennet ile müjdelenen sahabeye işaret eden bu inancı Türkçe "on müjdelenenmiş" terimiyle ifade etmemiz, bu terimin ortaya çıktığı ve geliştiği biçime uygun Türkçe bir karşılık bulmanın ötesinde bir anlama sahip değildir. On sayısı,⁵ nicelik olarak bir sayıyı ifade etse de, bu inancın Müslüman topluluklarda yaygınlığından olsa gerek müjdelene sözcüğü ile kullanıldığında belirli bir inanca işaret etmektedir. Müjdelenenmiş sözcüğü doğrudan doğruya cennete atıfta bulunmakta ve dünyadaki yaşamlarında cennet ile müjdelenen kişilerin varlığına ilişkin bir inanca gönderme yapmaktadır.

Müjde sözcüğü Arapçada derinin dış yüzeyi anlamına gelen *başara* sözcüğünden alınmıştır. Bir kimseye yüzünün derisinin yayılmasına yol açan sevindirici bir haber vermek anlamına gelmektedir. Bu anlam, insanın sevindiğinde suyun ağaçta yayılması gibi kanın da derinin içinde yayılmasından ortaya çıkmaktadır.⁶ Bu sözcük her ne kadar

¹ Râzî, sahabeden on kişinin cennetle müjdelenmesini bu terimle ifade etmekte ve bu inanca temel oluşturan haberin ilk üç halifenin hilafetinin sıhhatine işaret ettiğini bildirmektedir. Bkz. Râzî, Fahrüddîn, *Meâlim'u Usûli'd-Dîn*, Thk. Tâhâ Abdurraûf Sa'd, Lübnan trs., 148.

² Örneğin bkz. Aynî, Bedruddîn, *Umdetu'l-Kâr'i fi Şerhi Sâhîhi'l-* Bağdâdî, Beyrut trs., 1/265, 322.

³ Cezviyye, İbn Kayyim, *el-Fevâid*, Thk. İsamü'd-Dîn es-Sababetî, Kahire h. 1415, Ebu'l-Iz, Alî b. Muhammed, *Şerh'u Tahâviyye fi'l-Akîdeti's-Selefiyye*, thk. Ahmet Muhammed Şâkir, Kahire trs., 419.

⁴ Örneğin Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nde "Aşare-i Mübeşşere" olarak madde ismi verilmiştir. Bkz. Aydın, Abdullah - Çakan, İsmail L., "Aşere-i Mübeşşere", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1991, 3/547.

⁵ Ebu'l-Iz, bu belirlemede yer alan on sayısı hakkında, bu sayının Kur'an'daki kullanımlarında Allah'ın onunla isimlendirilenleri pek çok yerde övdüğü, Hz. Muhammed'in Ramazan ayının son on gününde itikafa girmesi, yine onun Zilhiccenin ilk on gününde yapılan amellerin değerli olduğunu söylemesi gibi bazı gerekçeler aramaktadır. Fakat bu gerekçelerden hiçbirinin cennetle müjdelenenlerin sayısını on olarak belirlemekle doğrudan veya dolaylı bir ilişkisi yoktur. Bkz. Ebu'l-Iz, *Şerh'u Tahâviyye*, 421. Mesut Erdal ise bu sayının sadece cennetle müjdelenenlerin ilk onunu teşkil ettiğini ve onların diğerlerinden farklı olan yanlarına ve faziletlerine dikkat çekilmek istendiğini söylemektedir. Bkz. Erdal, Mesut, "Bazı Sahabelerin Cennetle Müjdelenmesi", *Yeni Ümit*, Sayı: 77, 2007, 61.

⁶ İsfehânî, Râğib, *el-Müfredât fi Ğaribi'l-Kurân*, thk. Muhammed Seyyid Keylânî, Beyrut trs., 62. İsfehânî, Arapçada sevindirici habere *el-bişâre* ve *buşra* dendiğini belirtmektedir.

sevindirici haber anlamında olsa da, üzüntü verici haber anlamında ironi olarak da Kur'an'da kullanılmaktadır.⁷ İsfehânî, onların duyabilecekleri en sevindirici haberin azaba atılmaları olması nedeniyle bu kullanımın istiare olduğunu belirtmektedir.⁸ Diğer bir deyişle, inkarcıların kendilerine azap edileceği uyarıları yapıldığı halde bu uyarıları dikkate almamaları, onlar hakkında azap haberinin bir müjde olması demektir. Bununla birlikte elçilerin görevlerinin müjdelemek/*beşâret* ve uyarmak/*inzârât* olarak belirlenmesi, onların inananlar için sevabı/*va'd* ve inkarcılar için de azabı/*va'id* önceden haber vermelerinden dolayıdır.⁹

1. Sahabeden Cennette Olanlar Hakkındaki Tutumlar

Sahabe terimi, Hz. Muhammed'in zamanında yaşayan, onu gören ve onun Allah tarafından gönderilmiş bir elçi olduğuna iman eden bir kimseye atıfta bulunmaktadır. Sahabe hakkında, onun elçisinin vefatından sonra kelimelerin çeşitli inançlar geliştirdiği görülmektedir. Bu inançlar arasında onların cennetlik oldukları inancı da yer almaktadır. Her ne kadar bu çalışmada on müjdelenmiş konu edinsek de, bu on kişi dışında yer alan sahabenin cennetlik olduklarına ilişkin haberler de mevcuttur. Bu haberler esas alınarak oluşan tutumları şu şekilde sıralayabiliriz:

a. Sahabenin tümünün cennette olduğu: Hiçbir istisnası olmaksızın sahabenin tümünün cennette olduğu görüşü İbn Hazm tarafından dillendirilmektedir. O, şöyle demektedir: “Bize haber verilenlere göre, Allah onların kalplerinde olanı bilmıştır. Onlara sekine/*huzur* indirmiştir. Bir kimsenin onlar hakkında susması uygun değildir. Onlarda kesin olarak şüphe yoktur. Hz. Muhammed «*Ağacın altında biat edenlerden, kırmızı deve sahibi hariç hiç kimse cehenneme girmeyecektir*» demektedir. Cennet'e girmeyecek o kişi de Hz. Muhammed'i ihbar etmiştir. Bedir'de bulunanlardan hiç kimse cehenneme girmeyecektir. Biz, Hz. Muhammed'e bir saat bile olsa sahabe olan bir kimsenin cennet ehlinde olduğuna kesin olarak inanırız. Sadece onlar fetihten önce Müslüman olanların önüne geçemezler. Bu da Allah'ın sözüne göre böyledir ki bu durum “*Fetihten önce harcayanlar ve savaşanlar, bir değildir. Onların derecesi, sonradan harcayan ve savaşanlardan daha yüksektir. Bununla beraber Allah, hepsine de en güzel olanı vadetmiştir*”¹⁰ ayetinde ifade edilmektedir.¹¹

Bu ayet, Mekke'nin fethi gerçekleşmeden önceki infak etme ve savaşma fiilleri ile fethin gerçekleşmesinden sonraki savaşma ve infak etme fiillerini birbirinden ayırmaktadır. Fetihten önce ve sonra savaşma ve infak etme fiilleri arasındaki ayrımla beraber, hepsine de en güzel olanın vad edilmiş olması, genel olarak müfessirler tarafından cennetle vadedilme olarak yorumlanmıştır.¹² Ancak bu ayette ifade edilen Allah'ın en güzel olanı

⁷ Bu kullanıma “*Münafıklara, kendileri için elem dolu bir azap olduğunu müjdele*” (Nisâ 4/138), “... *siz Allah'ı âciz bırakabilecek değilsiniz. İnkârcılara, elem dolu bir azabı müjdele!*” (Tevbe 9/3) vb. ayetler örnek olarak verilebilir.

⁸ İsfehânî, *Müfredât*, 62.

⁹ Kur'an elçileri *beşîr* ve *nezîr* olarak nitelemektedir. Örneğin bkz. Bakara 2/119; Sebe 34/28.

¹⁰ Hadîd 57/10.

¹¹ İbn Hazm, Ebu Muhammed Ali b. Ahmet ez-Zâhirî, *el-Fasl fi Milel ve'l Ehva ve'n Nihal*, Beyrut, 1986, 4/225.

¹² Mâtürîdî, de bu ayetteki Allah'ın en güzel olanı vad etmesini cennet ve güzel sevap olarak yorumlamaktadır. Mâtürîdî, Ebû Mansûr, *Te'vilât'u Ehli's-Sunne*, Beyrut 2005, 9/519. Bu anlatım sahabe hakkında sonradan

vad etmesi, salih amellere karşılık verilen sevaptır. Çünkü övülen eylemleri yapanlar fetihten önce ve sonra olarak ayrılmış, fetihten önce bu fiillerdeki zorluk nedeniyle faillerinin derece bakımından üstün olduğu belirtilmiş ve bu fiillerin övülen fiiller olması nedeniyle de fiillere karşılık sevap verileceği ifade edilmiştir.¹³ Bu ayette ve diğer ayetlerde yer alan “hüsnâ” sözcüğünün iyilik yani sevap anlamında olduğu açıktır.

b. Bedir savaşı'na katılanların cennette olduğu: Bedir savaşının, inananların Medine'ye hicretlerinden sonra müşriklerle yaptıkları ilk savaş olması nedeniyle önemli olduğu açıktır. Bu nedenle “*Andolsun, siz son derece güçsüz iken Allah size Bedir'de yardım etmişti. O hâlde Allah'a karşı gelmekten sakının ki şükretmiş olasınız*”¹⁴ ayetinde, bu savaşta sayı bakımından az olan inananların çok olan inkarcılara üstün gelmesi konu edinilmektedir. Bunun ötesinde Kur'an bu savaşa katılanlara ayrıcalıklar verildiğinden söz etmemektedir. Ancak Ehl-i Sünnet içerisinde Bedir Savaşına katılanlar ile ilgili olarak hem üstünlük/*efdaliyyet* ve hem de onların cennete gireceklerine ilişkin inançların geliştirildiği görülmektedir.¹⁵ İcî', Bedir'e katılanların cennette olduklarına ilişkin Ehl-i Sünnet'in icma ettiğini ifade etmektedir.¹⁶

c. Uhud Savaşı'na katılanların cennette olduğu: Uhud savaşı, Müslümanların Bedir'de aldıkları galibiyetten sonra müşriklerle yaptıkları ikinci savaştır. Bu savaşta Müslümanların Hz. Muhammed'in emirlerine itaat etmeyişi nedeniyle mağlup olmuşlardı ki bu durum “*Eğer siz bir yara aldıysanız, şüphesiz o topluluk da benzeri bir yara almıştı. İşte günleri insanlar arasında döndürür dururuz. Allah, sizden iman edenleri ayırt etmek, sizden şahitler edinmek için böyle yapar. Allah, zalimleri sevmez*”¹⁷ ayetinde ifade edilmektedir.

d. Hudeybiye'de biata katılanların cennette olduğu: Hudeybiye'de Hz. Muhammed'e biat edenler “*Şüphesiz Allah, ağaç altında sana biat ederlerken inananlardan hoşnut olmuştur. Gönüllerinde olanı bilmiş, onlara huzur, güven duygusu vermiş ve onlara yakın bir fetih ve elde edecekleri birçok ganimetler nasip etmiştir. Allah mutlak güç sahibidir,*

gelişen tutumlarla bağıntılı olarak Ebu Bekir'in Ali'den üstün olması bağlamında da yorumlanmıştır. Râzî'nin Kelbî'ye nispet ederek verdiği bir görüşe göre, bu ayetteki infak eden ile infak sahibi olması dolayısıyla Ebu Bekir'e ve savaşan ile de savaşan olması nedeniyle Ali'ye işaret edilmektedir. İnfakın savaşmadan daha üstün olması nedeniyle de Ebu Bekir daha faziletlidir. Bkz. Râzî, Fahrüddîn, *Mefâtihu'l-Ğayb*, Beyrut h. 1420, 29/452. Zemahşerî ise bu ayetin Ebu Bekir hakkında nazil olduğu görüşünü “denildi” ifadesi ile vermekte ve Allah'ın en güzelini vad etmesini de sevap ve cennet olarak yorumlamaktadır. Bkz. Zemahşerî, Mahmud b. Ömer, *el-Keşşâf an Hakâik'i Ğavâmidil Tenzil ve Uyûnu'l-ekavil'i fi Vucûhi't-Te'vil*, Beyrut h. 1407, 4/774. Bu ayette ifade edilen fetih ile Mekke'nin fethinin kastedildiği görüşüyle birlikte Hudeybiye barışının kastedildiğini söyleyen görüşler de mevcuttur. Bkz. Taberî, Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-Beyân an Te'vil'i Âyi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, 2000, 23/175.

¹³ Kur'an'da bu ifade, savaşa katılmayıp da oturanlar ile Allah yolunda savaşanların fiillerinin karşılaştırılması (Nisâ 4/95), inanan ve salih amel işleyenler (Kehf 18/88), inananlar (Enbiyâ 21/101) bağlamında da yer almaktadır. Ancak, “*Göklerdeki her şey, yerdeki her şey Allah'ındır. Kötülük edenleri yaptıklarıyla cezalandırması, iyilik edenleri de daha güzeliyle/ehsanû'l-husnâ mükâfatlandırması içindir*” (Necm 53/31) ayetinde, yapılan iyi amellerin karşılığının da iyi olması anlamında kullanılmaktadır.

¹⁴ Âlû İmrân 3/123.

¹⁵ İbn Hazm, *el-Fasl*, 4/225; Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn, *el-İ'tikâdât alâ Mezhebi's-Selefi Ehli's-Sünnet'i ve'l-Cemaa*, 1959, 167.

¹⁶ İcî, Adudiddîn, *el-Mevâkıfî İlmî'l-Kelâm*, Kahire trs, 430.

¹⁷ Âlû İmrân 3/140.

*hüküm ve hikmet sahibidir*¹⁸ ayetinde övülmüş ve bu nedenle bu biat “rıdvân biatı” olarak adlandırılmıştır. Rıdvân biatına katılanların sayısı 1400 kişidir. Bu biata katılanların tümünün cennetle müjdelendiği “*ağacın altında bait edenlerin hiçbiri cehenneme girmeyecektir*”¹⁹ şeklinde rivayet edilen bir hadise dayanmaktadır.²⁰ İcî, Rıdvân biatına katılanların cennette olduğu konusunda kurtuluşa eren firkanın icmasının olduğunu belirtmektedir.²¹

e. Sahabeden on kişinin cennette olduğu: İnceleme konusu ettiğimiz bu inanç, bu konudaki rivayetlere dayanmaktadır.

f. Sahabeden bazı kişilerin cennette olduğu: Bireysel olarak da bazı sahabelerin cennette olduğunu bildiren hadislere atıfta bulunularak onların cennette oldukları kabul edilmektedir. Bu kişiler ise Peygamber’in eşi Hatice,²² kızı Fatıma,²³ Ükkâşe b. Mihsan,²⁴ Bilâl b. Ribah,²⁵ Sâbit b. Kays,²⁶ Hasan ve Hüseyin²⁷ vb. sahabelerdir. Her ne kadar bu sahabelerin kesin olarak cennete girecekleri kabul edilse de, bu kabul onlar hakkındaki bazı rivayetlere dayandırılmaktadır.

2. Bir İnanç Nesnesi Olarak On Müjdelenmiş

Bir din mensuplarının inançlarının, o dinin kutsal olan veya kutsal kabul edilen metinlerine dayanmak zorunda olduğu kabul edilmelidir. Bu nitelemede kutsal olan veya kutsal kabul edilen ifadeleri, bir metnin kutsallığının ona iman edenlerin imanıyla ilişkili olmasındandır. Ancak çoğu kere inançlar, benimseyenleri tarafından söz konusu bu ilahi metinlere değil de, bu metinlerle ilişkilendirilmiş veya en azından meşruiyeti bu metinlerle sağlanmış ikincil metinlere atıfta bulunularak temellendirilmektedir. On müjdelenmiş inancının, Kur’an tarafından açıklanmış bir kaynağı yoktur. Özellikle de Kur’an, cennet ve cehennem söz konusu olduğunda, kişilerin cennet veya cehennemle müjdelenmesi yerine, cennet ve cehennemi hak ettiren davranış biçimlerinden söz etmekte, cennet veya cehenneme girecek bireylerden söz etmemektedir. Bu nedenle, bu inancın eskiden bu yana İslâm âlimlerinin genel kabulüne mazhar olduğu ve tartışma gereğinin duyulmamış hususlardan olduğu nitelemesi²⁸ doğru değildir. Bu inanç sadece Ehl-i Sünnet ekolünce kabul edilmiş ve benimsenmiştir.

¹⁸ Fetih 48/18-19.

¹⁹ Müslim, *Sahih*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Beyrut trs, 4/1942.

²⁰ Hudeybiye’de bulunanların cennette olduğunu bildiren rivayetler ve bu inanç hakkında bkz. Beyhakî, *el-İtikâdât*, 167.

²¹ İcî, *age*, 430.

²² Bu şekildeki bir görüş “*Cennet kadınlarının en faziletlisi Hatice b. Huveylid, Muhammed’in kızı Fatıma, İmrân kızı Meryem ve Firavun’un karısı Muzahim b. Âsiye’dir*” hadisine dayanmaktadır. Bkz. Nesâî, *es-Sünenü’l-Kubrâ*, thk. Hasan Abdulmunîm Şiblî, Beyrut 2001, 7/388; Ahmed b. Hanbel, *Fedâilu’s-Sahâbe*, thk. Vasiyullah Muhammed b. Abbâs, Beyrut 1983, 2/851.

²³ Nesâî, *es-Sünen*, 7/388; Ahmed b. Hanbel, *Fedâilu’s-Sahâbe*, 2/851.

²⁴ Buhârî, Muhammed b. İsmâil, *Sahih*, thk. Muhammed Züeyr b. Nâsıru’n-Nâsır, h. 1422, 7/146, 8/112; Bağdâdî, Abdulkâhir, *el-Fark beyne’l-Fırak*, thk. Muhammed Osmân el-Huş, Kahire, 359.

²⁵ Nesâî, *es-Sünenü’l-Kubrâ*, 7/343.

²⁶ Nesâî, *es-Sünenü’l-Kubrâ*, 10/276.

²⁷ Tirmizî, Muhammed b. İsmâil, *Sünen*, thk. Beşşâr Avâd Ma’rûf, Beyrut 1998, 6/117; Nesâî, *es-Sünenü’l-Kubrâ*, 7/318; Ahmed b. Hanbel, *Fedâilu’s-Sahâbe*, 2/771.

²⁸ Erdal, *agm*, 59.

Eşarî, Müslümanların on müjdelenmiş hakkında üç farklı inancı benimsediklerini ifade etmekte ve bu inançları da bu haberi inkar eden ve geçersiz kabul eden Şia, ölünceye kadar mevcut durumlarıyla devam ettiren ve iman üzere olma şartına bağlayanlar ve bu on kişinin kesin olarak cennette olduğunu kabul eden Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaa'nın görüşü olduğunu belirtmektedir.²⁹ Bu tavrılardan ilk olarak Haricilik ve Şia'nın sahabeyi inkarla niteleyen tavrılarının geliştiği, Ehl-i Sünnet'in tavrının bu inançlara karşı oluşturulduğu ve ikinci tavrın ise on müjdelenmiş hakkındaki bazı teolojik tartışmalardan sonra ortaya çıktığı söylenebilir.

Ehl-i Sünnet kelim ekolüne ait eserlerde, cennetle müjdelenenlerin konumlarına ilişkin belirlemeler yer almaktadır. Eşarî, her ne kadar Allah'ın elçisinin cennet ile müjdelediği kişilerin kimliği hakkında bir belirlemede bulunmasa da, "Allah'ın elçisinin cennetlik olduklarına tanıklık ettiği kişiler hariç, tevhit ehlinde ve imanı benimseyenlerden hiç kimse hakkında cennet veya cehennem girecektir" şeklinde bir nitelemenin yapılamayacağını benimsediklerini söylemektedir.³⁰ Bu belirlemede bu istisnanın yer alması, Eşarî'nin hadislerde sabit olan inançları dışsal/zahiri anlamları ile kabul etme şeklindeki tutumuna dayanmaktadır. Çünkü Eşarî'nin yaşadığı dönemde on müjdelenmiş hakkındaki hadisler, hadis kaynaklarında yer aldığı gibi toplumsal bilinçte de mevcuttu. Bağdâdî, Ehl-i Sünnet'in Hz. Muhammed'in ashabından on kişiyi dost edinme ve onların da cennet ehlinde olduğunda ittifak ettiklerini belirtmektedir.³¹ Buna ek olarak o, Hz. Muhammed'in cennette olduklarına tanıklık ettiği kimselerden birini tekfir edenin kafir olmasında Ehl-i Sünnet'in icma ettiğini de söylemektedir.³² Ehl-i Sünnet içerisinde bu icmanın gerçekleşmesi, asıl olarak bu inancın, Şia'nın bu inanç içerisinde yer alan kişilerden bazılarını tekfir etmesinden ortaya çıktığı kanaatimizi güçlendirmektedir.

Hadis taraftarları ekolüne mensup alimlerden birisi olan Berbehârî'ye göre Allah'ın elçisinin cennette olduklarına tanıklık ettiğine tanıklık etmek sünnettir ve Allah'ın elçisinin cennette olduğuna tanıklık ettiği kimselere tanıklık etmeyen bir kimse de bidat ve dalalet sahibidir ve bu da onun Allah'ın elçisinin söylediği bir söz konusunda şüphesi olmasından kaynaklanır.³³ Âcurrî, eserinde cennetle müjdelenenlerin on kişi olduğuna ilişkin rivayetlere yer vermektedir.³⁴ Bununla birlikte her ne kadar cennetle müjdelene olgusu yer alamasa da, Hz. Muhammed ve cennetle müjdelenen on kişinin Hira'da oldukları bir zamanda dağın hareket etmeye başladığı ve Hz. Muhammed'in de "sakin ol Hira! Senin üzerinde nebi, sıddık ve şehîd vardır" dediği ve dağın da hareketsiz hale geldiğine ilişkin bir rivayet de yer almaktadır.³⁵ Bu rivayette de cennetle müjdelenenlerin sıralaması, diğer rivayetlerdekiyle aynıdır. Bununla birlikte bu hadisler bir yandan bu kişilerin cennetle müjdelendikleri inancını inşa ederken, diğer yandan da hilafet sıralamasının tarihte gerçekleşmiş şekliyle olduğuna da atıfta bulunmaktadır.

²⁹ Eşarî, Ebu'l-Hasen, *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn ve İhtilâfu'l-Musallîn*, thk. Helmut Ritter, Almanya 1980, 1/471.

³⁰ Eşarî, Ebu'l-Hasen, *el-İbâne fî Usûl'id Diyâne*, Beyrut, 1991Eşarî, 27.

³¹ Bağdâdî, *el-Fark Beyne'l-Fırak*, 352.

³² Bağdâdî, *el-Fark Beyne'l-Fırak*, 352.

³³ Berbehârî, Ali b. Halef, *Şerhu's-Sunne*, thk. Ahmet el-Cumeyzî, Riyad h.1426, 131,133.

³⁴ Acurrî, Ebû Bekir Muhammed, *eş-Şeria*, thk. Abdullah b. Ömer b. Süleymân ed-Dumeycî, Riyad 1990, 5/2288.

³⁵ Acurrî, *age*, 4/1695.

Cennetle müjdelenenler hadisinde yer alan şahıslar hakkında başka rivayetlerin olması da dikkat çekicidir. Ashabu'l-Hadis ekolüne mensup alimlerin eserlerinde Talha ve Zübeyir'in faziletine ilişkin bab başlıklarının yer aldığı görülmektedir.³⁶ Hadis eserlerinde genel olarak sahabenin veya isimleri zikredilen sahabeden bazı kişilerin faziletine ilişkin babları da bu bağlamda değerlendirilebilir. Çünkü belirli bazı sahabenin faziletine ilişkin rivayetlere yer vermek suretiyle onlar hakkında bir anlayış oluşturmak veya oluşan inançları olumsuzlamak amaç edinilmektedir. Menâkıb olarak isimlendirilen kişiler hakkındaki olumlu niteliklerin yer aldığı bu rivayetlerin, *mesâlib* olarak isimlendirilen kişiler hakkındaki olumsuzlukların giderilmesi bağlamında olduğu söylenebilir.

Ehl-i Sünnet akidesinde kible ehlinde bir kimsenin cennet veya cehennemde olacağını kesin olarak bilinmeyeceğine dair bir inanç mevcuttur. Ancak Hz. Muhammed'in cennette veya cehennemde olduğuna tanıklık ettiği kimse, bu inançta istisna olarak kabul edilmiştir. Pezdevî; elçiler, nebiler ve elçinin cennetlik olduğuna şahitlik ettiğinin dışında bir kimsenin cennetlik olduğunu söylemenin caiz olmadığına ilişkin Ebû Hanife'ye nispet ettiği bir görüşe atıfta bulunduktan sonra, inanan bir kimsenin o haliyle kaldığı sürece cennetlik olduğunu icma ile kabul ettiklerini, ancak onun o hali üzere kalacağını ve kesin olarak cennette olacağını söyleyemeyiz demektir.³⁷

Şia kelim ekolünde on müjdelenmiş inancı kabul görmemiş ve bu inanç içerisinde yer alan Ali dışındaki sahabenin masumiyetinin olmaması nedeniyle bu inanç yerilmiş, buna ek olarak da bu dokuz sahabenin olumsuzlukları zikredilmiştir. Şia alimlerinden Şeyhu'l-Müfid, Hz. Muhammed'in söylediği rivayet edilen "*Ashabımdan on kişi cennettedir*" sözünün sahih olmadığını söylemektedir. Çünkü bu hadisi rivayet eden Sa'd b. Zeyd cennetle müjdelenen on kişi içerisinde yer almaktadır. İslam şeriatına göre kendini tezkiye etmek için başkalarını da tezkiye edenin, tezkiyesi sabit olmaz. Bu hadis, sadece onun tarafından zikredilmiştir ki bir kişinin rivayet ettiği hadis, Allah katında kesinlik ifade etmez. Kendisinden kötü fiiller ortaya çıkması caiz olanın ve hata ve dalaletten korunmuş olmayanın, kesin olarak cennete gireceği ve cehennemden güvende olduğunu söylemek akli bakımdan da mümkün değildir. Bu haberde ismi geçenlerden Ali dışındaki hiçbirinin masum olmadığına ise ümmetin icması vardır.³⁸ Onun sadece Ali'yi masum kabul eden görüşünün de Şia'nın imamet inancı gereği olduğu söylenebilir. Kur'an açısından korunmuşluk/*ismet* niteliği, elçilere inzal edilen vahyin insanlara tebliği süreci dışında, elçiler dahi korunmuş değillerdir.³⁹

Şia alimlerinden Tûsî, Hz. Muhammed'in sözü olarak rivayet edilen "*Ashabımdan on kişi cennettedir. Talha ve Zübeyir de onlardandır*" hadisi, onların tövbe etmiş olduklarına delalet etmez. Bu hadis haber-i vahittir ve senesinde sorunlar vardır. Çünkü Hz. Muhammed'in masum olmayan bir kimse için sen cennettesin demesi caiz değildir. Bunu

³⁶ Örneğin, Acurrî'nin, *eş-Şeria* adlı eserinde dört halife dışındaki müjdelenenlerin faziletine ve Talha ve Zübeyir'in faziletine ilişkin bab başlıkları mevcuttur. Bkz. Acurrî, *age*, 5/2287, 2290.

³⁷ Pezdevî, Ebu'l-Yusr Muhammed, *Usûli'd-Dîn*, Kahire 2005, 169.

³⁸ Şeyhu'l-Müfid, *el-İfsâh fi'l-İmâme*, Kum h. 1413, 71-72.

³⁹ Kur'an, elçilerin masum olduklarından değil vahyin korunmuş olduğundan söz etmekte, elçilerin Allah'ın kendilerine vahyetmesi dışında diğer insanlar gibi olduğuna ve bazı elçilerin yasaklanan fiiller işlediğine vurgu yapmaktadır. Bkz. İbrâhin 14/11; Kehf 18/110; Fussilet 41/6; Bakara 2/35; Kasas 28/15.

yapması kötülüğe meyletmesi anlamına gelmektedir. Bu hadisi rivayet eden Saîd'in müjdelenen on kişiden birisi olması, kendisine şahitlik etmesinden ötürü kabul edilemez.⁴⁰ Kummî ise Sıffin'de Ali ve Zübeyr arasında geçtiği öne sürülen bir diyaloga atıfta bulunarak, Ali'nin "zikredilen bu dokuz kişinin cehennem en alt katında ateşten bir tabutun içerisinde olacağını, üzerine bir kayanın konulacağı, Allah'ın cehennem ashabına azap etmek istediğinde bu kayayı kaldıracağını" söylediğini belirtmektedir.⁴¹ Bu rivayette ifade edilen on kişiden dokuzunun cehennemde olacağı yargısı, cennetle müjdelenen on kişi hakkındaki hadisin üretilmesinin gerekçesini de açıklamaktadır. Bununla birlikte Şia alimlerinin bu hadisi ve on müjdelenen inancını "Emiru'l-Müminin Ali'ye karşı gelenlerin hükmü" başlığı altında tartışmaları da, bu hadisin Şia'nın bu hadiste yer alan dokuz kişi hakkındaki inancına bağlı olarak üretilmiş olduğuna işaret etmektedir. Murtezâ ise müjdeleme hadisi sahih olsa bile, bunun tövbenin gerçekleşmiş olmasına bağlı olduğunu, bu hadiste ifade edilen bazı kişilerin günahlarında ısrar etmelerine rağmen Hz. Muhammed'in onları cennetle müjdelemiş olmasının söz konusu olamayacağı ve bununla birlikte onların, işlemiş oldukları kötülüklerden tövbe etmelerinin mümkün olduğunu ifade etmektedir.⁴²

Mutezile on müjdelenen hakkındaki tutumunu genel olarak müjdeleme ile ilişkili olarak tartışmaktadır. Kadı Abdulcebbar, müjdeleme hakkında bir kimsenin kesin olarak cennetlik olduğunun bilinmesi için kötülüklerden kaçınması ve farzları eda etmesinin gerekli olduğunu söylemektedir.⁴³

3. Cennetle Müjdelenen On Sahabe Hakkındaki Hadisler

Yaşamlarında cennetle müjdelenen on sahabe hakkındaki müjdeleme hadisinde, sadece on kişi söz konusu edilmektedir. Bu inancı kabul eden fırkalar da, bu inanç hakkında bu hadisi delil olarak kullanmaktadırlar. Hadisleri inancın temeli olarak kullanan fırkalar, hadislerde bir inancın açık olarak zikredilmesinden dolayı inançlarını hadislere dayandırmaktadırlar. Fırkaların inançlarının oluşumunda hadislerin etkin olduğu açıktır. Ancak bu etki, hadisin bir inancın temeli olmasından değil, o inancı temellendirmek nedeniyle hadis üretilmesinden kaynaklanmaktadır. Yaşamlarında cennetle müjdelenen belirli kişilerden Kur'an'da söz edilmeyince, bu inancın kaynağı olması için hadisler oluşturulduğu söylenebilir.

On müjdelenen inancına temel oluşturan hadis "Ebû Bekir cennettedir, Ömer cennettedir, Osman cennettedir, Ali cennettedir, Talha b. Ubeydullah cennettedir, Zübeyr b. Avvâm cennettedir, Abdurrahman b. Avf cennettedir, Sa'd b. Ebî Vakkâs cennettedir, Ebû Ubeyde b. Cerrâh cennettedir ve Saîd b. Zeyd cennettedir"⁴⁴ şeklindedir. Bu hadis Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde yer almamakta, müsned ve sünenlerde yer almaktadır. Bu hadisin rivayetlerinde Hz. Muhammed'in sözü olarak hadisi nakleden ravinin

⁴⁰ Tûsî, Muhammed b. el-Hasan, *el-İktisâd fî mâ Yetallak'u bi'l-İ'tikâd*, Beyrut 1986, 364.

⁴¹ Kummî, el-Harrâz, *Kifâyetu'l-Eser fi'n-Nass'i ale'l-Eimmeti'l-Isney Aşer*, Kum h. 1401, 115.

⁴² Mürtezâ, Şerîf Ali b. El-Hüseyn, thk. Abduzehrâ el-Hüseynî el-Hatîb, *eş-Şâfi fi'l-İmâme*, İran 1987, 4/321.

⁴³ Abdulcebbar, *Şerh'u Usûl'l-Hamse*, Kahire 1988, 637.

⁴⁴ Bu hadis için bkz, Ahmet b. Hanbel, *Müsned*, 2/315; Tirmizî, *Sünen*, 6/101; Nesâî, *es-Sunenu'l-Kübrâ*, 7/328; Acurrî, *eş-Şerîa*, 4/1700; Teberânî, Ebu'l-Kâsım, *Mucemu'l-Kebîr*, thk. Hamdî b. Abdulmecîd es-Selefi, Kahire 1994, 13/144.

Abdurrahman b. Avf ve Saîd b. Zeyd olduğu görülmektedir ki, her ikisi de on müjdelenmiş içerisinde yer almaktadırlar. Bir kimsenin kendisinin cennetle müjdelendiğini nakletmesi o kişinin nesnel olmayacağı nedeniyle olumlu karşılanamaz. Bu hadisin Saîd b. Zeyd tarafından nakledilen biçiminde, mescitte Ali'nin zikredilmesi üzerine onun Hz. Muhammed'in bu on kişinin cennette olduğunu sözünü işittiği ifadesi, bu hadisin oluşumunu açıklamaktadır.

Her ne kadar bu hadiste on kişinin cennette olduğu ifade edilse de, Abdullah b. Selâm'dan başka yeryüzünde kimsenin cennetle müjdelenmediğini ifade eden hadisle çelişmektedir ki bu hadis sahih kabul edilen Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde yer almaktadır. Bu hadisin ravisi Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın babası "Ben Allah'ın elçisinin (s.a.v.) yeryüzünde yürüyen hiçbir kimse için Abdullah b. Selâm dışında bu cennetliktir dediğini işitmedim. "De ki: "Düşünmez misiniz ki şayet bu, Allah katından ise ve siz onu inkâr etmişseniz, İsrailoğullarından bir şahit de bunun benzerini şahitlik edip inandığı hâlde, siz yine de büyüklük taslamışsanız. Şüphesiz Allah, zâlimler topluluğunu doğru yola iletmez"⁴⁵ ayeti de onun hakkında nazil olmuştur"⁴⁶ demektedir. Ancak bu hadiste ifade edilen Hz. Muhammed'in onun cennetlik olduğu şeklindeki sözünün, onun fiillerine göre verilmiş bir yargı olduğu söylenebilir.

Bu şekilde rivayet edilen bir hadisin ve bu hadisin kaynaklık ettiği on müjdelenmiş hakkındaki bir inancın en azından dört halife döneminde var olmadığını söyleyebiliriz. Eğer bu inanç var olsaydı halife Ömer kendisinden sonra halifeyi belirlemek için oluşturulan şurada faziletlerinden ötürü bu kişilere yer vermesi beklenirdi. Ancak halife Ömer yaralanmasından ötürü öleceği anlaşılınca bir şura oluşturmuş ve bu şurada Ali b. Ebî Tâlib, Zubeyr b. Avvâm, Abdurrahmân b. Avf, Osman b. Affân, Talha b. Ubeydillah ve Sa'd b. Mâlik'e yer vermiştir.⁴⁷

4. Cennetle Müjdelenen Sahabeler Hakkında Ehl-i Sünnet ve Şia'nın Görüşleri

Çeşitli rivayetlere dayanılarak kabul edilen yaşamlarında cennetle müjdelenen on sahabenin kimliği, bunun bir inanç nesnesi haline gelişini ve gerekçelerini açıkça ortaya koymaktadır. Sahabenin tümünün değil de sadece belirli sayıda kişinin cennetle müjdelenmesi inancını temellendirmek için on müjdelenenin bazı ortak niteliklerinden hareket etmek tutarlı değildir. Çünkü bu nitelikler, cennetle müjdelenenlerin genel nitelikleri değildir. Bazı eserlerde söz konusu edinilen bu ortak nitelikler şu şekilde belirlenmektedir:

1. Tamamı ilk Müslümanlardan olan bu on sahabe Hz. Peygamber'e ve İslâm'a büyük yardımlarda bulunmuşlardır.⁴⁸ Bu hadiste zikredilen bu kişiler Hz. Muhammed'e ve İslâm'a büyük yardımda bulunmalarından ötürü cennetle müjdelenmiş iseler, bu övülen eylemi yapan diğer sahabenin de cennetle müjdelenmemiş olması açıklanamaz.

2. Kureyş kabilesine mensup olup nesepleri Hz. Peygamber'in nesebiyle birleşmektedir. Bu sebeple, "Aşere-i mübeşşere" ifadesini "Kureyş'ten cennetle

⁴⁵ Ahkâf 46/10.

⁴⁶ Buhârî, *Sahih*, Hadis No: 3812, 5/37.

⁴⁷ İbn Sa'd, Ebû Abdillâh, *Tabâkâtu'l-Kübrâ*, thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ, Beyrut 1990, 3/45.

⁴⁸ Aydınli-Çakan, *agm*, 3/547.

müjdelenmiş on kişi” olarak anlamak daha doğru olacaktır. Nitekim konuya ait rivayetlerde de “*Aşeretün min Kureyşin fi'l-cenne*” kayıtlarına rastlanmaktadır.⁴⁹

3. Bedir Savaşı'na ve biatu'r-rıdvân'a katılmışlardır. Biatu'r-rıdvân'da bulunamayan Hz. Osman adına bizzat Hz. Peygamber iki elini birbirine kavuşturarak biat etmiş, onu da biata katılanlardan saymıştır.⁵⁰ Rıdvân biatına katılmış olmanın sonraki dönemde bir mertebe olarak kabul edilmesi, Osman'ın ise bu biata katılmamış olması nedeniyle biata katıldığıнын farz edilmesi, onu da bu mertebede görme arzusunun bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Biat; bir konuda verilecek karara bağlılık yani o konudaki görüşü biat edilene vermek anlamına geldiğinden, biatin gerçekleşmesi ancak bir kimsenin biat sözüyle gerçekleşmesini gerekli kılar.

4. Allah'ı ve Resulü'nü sevdikleri bizzat Hz. Peygamber tarafından açıklanmıştır.⁵¹

5. Allah yolunda yakınlarına karşı savaşmaktan çekinmemişlerdir. Nitekim “*Allah'a ve âhiret gününe inanan bir toplumun babaları, oğulları, kardeşleri, akrabaları bile olsa, Allah'a ve Peygamber'e karşı gelenlere sevgi beslediklerini göremezsin*”⁵² ayetinin on müjdelenen hakkında nazil olduğuna dair bazı rivayet ve yorumlar bulunmaktadır.⁵³

Bu nitelikler, övgü nitelikleri olsa da, cennetle müjdelenmenin genel nitelikleri değildir. Bu şahısların ilk Müslümanlardan olmaları, Müslüman olma sıralamasında yer alan diğer kişilerin de cennetle müjdelenmelerini gerektirirdi. Sözelimi Hatice ilk olarak İslam'ı kabul eden kadın iken, bunlar arasında yer almaması açıklanamaz. Buna ilaveten Ömer'in İslam'ı kabul etmesi, ilk sıralarda değildir. Hatice'nin cennetle müjdelenenler arasında yer almaması, onun cennetle müjdelendiğini ifade eden diğer hadislerle birlikte, elçinin eşi olması dolayısıyla cennetle müjdelenmiş olmasından ötürü de olabilir. Kureyş'ten olan bu kişilerin neseplerinin elçinin nesebi ile birleşmiş olması, bunun için bir nitelik olarak kabul edilemez. Elçiye nesep bakımından yakınlık cennetle müjdelenmeyi gerektirmediği gibi, ona soy bakımından yakın olanların İslam'ı kabul etmedikleri de görülmektedir. Bedir savaşı ve Rıdvân biatına katılmış olmaları, bu kişilerin eylemlerinin övgüye değer olduğunu göstermektedir. Onların biat eylemlerinin “*Allah, ağacın altında sana bait edenlerden razı olmuştur*”⁵⁴ ayetinde övülmüş olması, onların eylemlerinin değerine vurgu yapmaktadır. Ancak bu yerde elçiye biat edenler, sayı bakımından fazladır ve diğerlerinin de bu kategoride yer almamaları açıklanamaz.⁵⁵ Allah'ı ve elçisini sevdikleri Hz. Muhammed tarafından açıklanan kişiler, sadece bu kişilerle sınırlı da değildir. Mücadele suresindeki ayetin cennetle müjdelenenler hakkında indiği ise, sadece bir rivayettir.

On müjdelenen hakkındaki bu inancın oluşumunu sahabenin fazileti bağlamında değerlendirmek mümkün değildir. Kelamcılar sahabenin faziletine ilişkin Kur'an ve hadisten deliller ileri sürmektedirler. Bu nedenle sahabeye saygı göstermek ve onları ta'n

⁴⁹ Aydınli-Çakan, *agm*, 3/547.

⁵⁰ Aydınli-Çakan, *agm*, 3/547.

⁵¹ Aydınli-Çakan, *agm*, 3/547.

⁵² Mücadele 59/22.

⁵³ Aydınli-Çakan, *agm*, 3/547.

⁵⁴ Fetih 48/18.

⁵⁵ Bkz. Ebu'l-İz, *Şerh'u Tahaviyye*, 419.

etmekten uzak durmak eyleminin dayandığı nasslar mevcuttur. Sözelimi Beydâvî, Allah'ın onları pek çok yerde övdüğünü belirtmekte ve buna örnek olarak da “*öne geçenler*”⁵⁶ “*elçiyi ve onunla birlikte iman edenleri utandırmayacağı günde*”,⁵⁷ “*onunla birlikte olanlar kafirlere karşı çetin ve kendi aralarında merhametlidirler*”⁵⁸ ayetlerine ve sonrakilerin sahabenin derecesine erişemeyeceği, onların yıldızlar gibi oldukları vb. hadislerine atıfta bulunmaktadır.⁵⁹ Kur'an'ın ilk iman edenleri ve Allah'ın elçisi ile birlikte çeşitli sıkıntılara katlanarak İslam'ın gelişmesine katkıda bulunanları övdüğünde şüphe yoktur. Bununla birlikte sahabe hakkındaki olumsuz nitelermeler, onların Allah'ın elçisi ile birlikte oldukları zamanki eylemlerinden ötürü değildir. Sahabenin elçi ile birlikte oldukları dönemdeki olumlu fiilleri Kur'an tarafından övülmektedir. Ancak sahabe hakkındaki nitelermeler, elçinin vefatından sonraki dönemde siyasal olayların etkisiyle gelişen tavırlarından ötürüdür.

Kur'an'da, bazı fiilleri yapanların cennetle müjdelenmesi konusunda elçiye emirler vardır. Sözelimi, iman edenler ve yararlı ameller yapanların cennetle müjdelendiğine ilişkin pek çok anlatım mevcuttur.⁶⁰ Bununla birlikte münafıklara ve kafirlere azabın müjdelenmesini emreden anlatımlar da vardır. Sözelimi Allah'ın ayetlerini yalanlayarak onun elçilerini haksız yere öldürenlerin,⁶¹ münafıkların,⁶² kafirlerin⁶³ cehennemle müjdelendiğine ilişkin anlatımlar bunlar arasında değerlendirilebilir. Müjde sözcüğü istenilen ve arzulanan bir haberin verilmesi anlamına gelmekte iken bu anlatımlarda azabın müjde sözcüğü ile ifade edilmesi,⁶⁴ inkarcıların ve münafıkların kendi eylemleri ile azabı istemelerinden ötürüdür. Kur'an, herhangi bir kimse hakkında cennetlik veya cehennemlik nitelmesi yapmaksızın, kişiye cennet ve cehennemi hak ettiren eylemlerden söz etmektedir.

On müjdelenen inancının oluşumuna kaynaklık eden hadisin ortaya çıkmasına neden Şia'nın bu kişiler hakkındaki nitelermeleri olduğundan, on müjdelenmişin genel bazı özellikleri ile birlikte Şia'nın onlar hakkındaki iddialarına yer vermemiz kaçınılmazdır.

On müjdelenmişleri belirleyen rivayetin ilk sırasında yer alan Ebu Bekir b. Kuhafe'nin ilk Müslüman olduğu rivayet edilmekte ve bu rivayet de Ali'ye dayandırılmaktadır. Bu rivayete göre ilk Müslüman olan Ebu Bekir iken, kibleye yönelerek ilk namaz kılan Ali'dir. Mağaradaki iki kişiden birisi ile Ebu Bekir'e işaret edilmiştir.⁶⁵ Hz. Muhammed'in vefatından sonra Müslümanlar arasında ortaya çıkan çeşitli tartışma ve çekişmelerden sonra halife olmuştur. Şia'nın Ebu Bekir hakkındaki iddiaları ve nitelermeleri onun Hz. Muhammed'in vefatından sonraki eylemleri ile ilişkilidir. Ali, Hz. Muhammed'in teçhiz ve defin işleri ile uğraşmakta iken, Sakife çardağında Ebu Bekir'e biat edilmiştir. Ali, Ebu

⁵⁶ Tevbe 9/100.

⁵⁷ Tahrîm 66/8.

⁵⁸ Feth 48/29.

⁵⁹ Beydâvî, Nâsıru'd-Dîn, *Tevâlu'l-Envâr Min Metâliu'l-Enzâr*, Beyrut 1991, 246.

⁶⁰ Bakara 2/25; Tövbe 9/21.

⁶¹ Âlû İmrân 3/21.

⁶² Nisâ 4/138.

⁶³ Tövbe 9/3.

⁶⁴ Bu ayetler için bkz. Nisâ 4/138; Tevbe 9/3.

⁶⁵ Tevbe 9/40.

Bekir'e ilk biat edildiğinde biat etmemiş, ancak altı ay sonra biat etmiştir.⁶⁶ Fatıma, babası Hz. Muhammed'den kalan Fedek arazileri ve Hayber arazilerinin beşte birlik payının kendisine verilmesi için ona haber göndermiş fakat o elçilerin miras bırakmayacakları ve ondan geri kalanların sadaka olduğu gerekçesiyle bu isteğini geri çevirmiştir.⁶⁷ O da ona darılmış ve ölünceye kadar onunla konuşmamıştır.⁶⁸ Şia, Ebu Bekir'in halife seçilmesinin Hz. Ali'ye verilen yetkinin gasb edilmesi olduğunu iddia ederken, Ehl-i Sünnet onun halife olmasının meşruluğunu iddia etmektedir.⁶⁹

Ömer b. Hattâb'ın Müslüman oluşu ve Farûk olarak isimlendirilişi, Ehl-i Sünnet alimlerinin yazdıkları eserlerde önemsenmektedir. Onun Müslümanlığı ile Mekke'de Müslümanlığın açıkça yaşanmaya başlandığı ve Müslümanların sayısının olgunlaştığı rivayet edilmekte, Allah'ın onunla hak ve batılı ayırmasından ötürü Hz. Muhammed tarafından Fâruk olarak isimlendirildiğine dair hadisler rivayet edilmektedir.⁷⁰ Ancak sahabeler hakkındaki övücü ve yerici nitelermelerin Hz. Muhammed'in vefatından sonra Müslümanlar arasında ortaya çıkan fırkalaşmalara bağlı olarak üretilmiş olabileceği de düşünülebilir. Ebu Bekir, vefatından önce onu halife olarak yerine tayin etmiştir.⁷¹ Ömer, Hz. Muhammed'in vefatında önce kendisinden sonra halife olacak kişinin ismini yazmak için istediği kağıt ve kalemin (kırtas olayı) verilmesini engellemiştir.⁷² Şii müfessirler, "Kendilerine Kitap'tan bir nasip verilmiş olanları görmüyor musun? Onlar "cibt"e ve "tâğût"a inanıyorlar. İnkâr edenler için de, "Bunlar, iman edenlerden daha doğru yoldadır" diyorlar"⁷³ ayetinin ehl-i beyt'in haklarını gasp edenler hakkında olduğunu ifade etmektedirler.⁷⁴

Osman bin Affan, halife Ömer'in vefatından sonra onun belirlediği şura tarafından halife ilan edilmiştir. Ona ilk olarak biat edenin Ali olduğu rivayet edilmektedir.⁷⁵ Ehl-i beytin zulüm ve haksızlık gördüğü Ümeyye Oğullarını hilafeti döneminde o iktidara taşımıştır. Evi muhasara altına alınmış ve öldürülmüştür.⁷⁶

Ali b. Ebî Talib ilk Müslümanlardan ve ilk namaz kılanlardandır.⁷⁷ Bazı sahabenin dinsel fiilleri ilk olarak yapmalarına vurgunun, sonradan gelişen sahabe hakkındaki inançlar ve hilafette efdaliyetle ilgili olduğu söylenebilir. Ancak bütün kaynaklar onun erken yaşta Müslüman olması nedeniyle hiçbir şekilde puta tapmadığında ittifak etmektedirler.⁷⁸ Muhacir ve ensar arasındaki kardeşlikte Hz. Muhammed onu kardeş

⁶⁶ Nâşî el-Ekber, *Mesâilu'l-İmâme*, Beyrut 1971, 10.

⁶⁷ Nâşî el-Ekber, *age*, 10; Tabersî, Ebû Mansûr, *el-İhticâc*, Beyrut 1981, 98.

⁶⁸ Nâşî el-Ekber, *age*, 11; Mürtezâ, Hz. Muhammed'in söylediği rivayet edilen "biz elçiler topluluğu miras bırakmayız" sözünün ahad olduğunu ve anlam bakımından da Kur'an'ın anlatımlarına aykırı olduğunu ifade etmektedir. Bkz. Mürtezâ, *eş-Şâfi fi'l-İmâme*, 4/57-100.

⁶⁹ Bakillânî, *Temhîd*, 480; Ebu Bekir'in yaşam öyküsü hakkında bkz. Taberî, Muhibbuddîn, *Kitâbu'r-Riyâdu'n-Nadare fi Menâkibi's-Şecere*, Beyrut 1996, 1/395-482.

⁷⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/204-205.

⁷¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/207.

⁷² Şubber, Abdullah, *Hakku'l Yakîn fi Marifet'i Usûli'd Dîn*, Beyrut, 1983, 1/316.

⁷³ Nisâ 4/51.

⁷⁴ Ayaşî, *Tefsir*, 1/273; Bahrânî, *el-Burhân*, 2/374245; Kâşânî, *Tefîru's-Sâfi*, 1/210.

⁷⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/46.

⁷⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/48-52.

⁷⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/15.

⁷⁸ İbn Sa'd, *age*, 3/15.

seçmiştir.⁷⁹ Hz. Muhammed'in onu yerine halife bırakması nedeniyle katılmadığı Tebük Gazvesi hariç, bütün savaşlara katılmıştır.⁸⁰ Şia'ya göre Hz. Muhammed Gadir Hum denilen mevkide onu kendisinden sonra halife ilan etmiş ve vefatı sırasında onun halifeliğini yazmak için kağıt kalem istemiş, fakat yanındakiler tarafından bu isteği yerine getirilmemiştir.⁸¹ Halife Osman'ın öldürülmesinden sonra ona biat edilmiştir.⁸² Ona biat edenler arasında Talha, Zübeyr, Sa'd b. Ebî Vakkâs, Saîd b. Zeyd gibi cennetle müjdelenenler de vardır.⁸³ Cemel Savaşında Talha, Zübeyr ve Aişe'ye karşı üstünlük sağlamış, Talha ve Zübeyr bu savaşta öldürülmüştür.⁸⁴ Muaviye ile arasında gerçekleşen Sıffin Savaşından sonra hakem olayı gerçekleşmiştir.⁸⁵

Talha ve Zübeyr, tarihsel olaylarda birlikte hareket eden iki kişi olduğu gibi onlar hakkındaki rivayetlerde de birlikte yer almaktadırlar. Onlar hakkında rivayet edilen bir hadiste, Hz. Muhammed'in "*Talha ve Zübeyr cennette benim komşularımdır*"⁸⁶ dediği rivayet edilmektedir. Talha, on müjdelenmiş hadisinde cennetle müjdelenenler arasında yer aldığı gibi, onun hakkındaki diğer bir rivayette Hz. Muhammed'in "*Talha'ya vacip oldu*"⁸⁷ ifadesi de yer almaktadır. Bu ifade, onun, cennetin vacip olduğu fiiller yaptığına işaret etmektedir. İbn Murtezâ, Talha ve Zübeyr'in Ali'ye karşı çıkmaları nedeniyle günahkar olduklarını ve onların bu günahlarından ötürü tövbe etmediklerini ifade etmektedir.⁸⁸ Ona göre Talha ve Zübeyr'in cennetle müjdelendiği haberi doğru olsa bile, bu onların tövbe etmelerine bağlıdır.⁸⁹ Tûsî, Talha'nın Sıffin'de öldürülmesinden ötürü tövbe etmediği görüşündedir.⁹⁰ Tûsî, Mutezilenin Talha, Zübeyr ve Aişe'nin tövbe ettiklerine ilişkin haberlerin olduğunu iddia ettiklerini, ancak bu haberlerin hepsinin dikkate alınmayacak ahad haberler olduğunu söylemektedir.⁹¹ Bütün bunların da ötesinde Talha ve Zübeyr hakkında küfrün imamlarından iki imam olarak nitelemeler de mevcuttur.⁹²

Talha hakkında zikrettiğimiz rivayetlerde Zübeyr'in ismi yer aldığı gibi, Hz. Muhammed'in münferit olarak onun hakkında "*her elçinin bir havarisi vardır. Benim*

⁷⁹ İbn Sa'd, *age*, 3/16.

⁸⁰ İbn Sa'd, *age*, 3/16.

⁸¹ Gadir Hûm ve Kırtâs olayı, Şia'nın Ali'nin Hz. Muhammed'den sonra halifeliği konusunda ileri sürdüğü iki delildir. Bkz. Tûsî, *el-İktisâd*, 344.

⁸² İbn Sa'd, *age*, 3/22.

⁸³ İbn Sa'd, *age*, 3/22.

⁸⁴ İbn Sa'd, *age*, 3/22.

⁸⁵ İbn Sa'd, *age*, 3/23.

⁸⁶ Tirmizî, *Sünen*, 6/97.

⁸⁷ İbn Sa'd, *age*, 3/163; Tirmizî, *Sünen*, 3/253, 6/95.

⁸⁸ İbn Mürtezâ, *eş-Şâfi*, 4/321-326.

⁸⁹ İbn Mürtezâ, *age*, 4/326.

⁹⁰ Tûsî, *el-İktisâd*, 361.

⁹¹ Tûsî, *age*, 362.

⁹² Şii müfessirler bu görüşlerine "*Eğer antlaşmalarından sonra yeminlerini bozup dininize dil uzatırlarsa, küfrün elebaşlarıyla savaşın. Çünkü onlar yeminlerine riayet etmeyen kimselerdir. Umulur ki, vazgeçerler*" (Tövbe 9/12) ayetinin tefsirinde yer vermekte ve bu ayette yer alan küfrün imamları yani küfrün önde gelenleri ifadesini onlar hakkında kullanmaktadırlar. Bkz. Ayyâşî, Ebu'n-Nasr Muhammed, *Tefsir*, Beyrut 1991, 2/83; Bahrânî, Hâşim, *el-Burhân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, Beyrut 2006, 3/374; Kâşânî, el-Feyd, *Tefsîru's-Sâfi*, Beyrut trs., 2/142.

havarim de Zübeyir'dir"⁹³ dediği rivayet edilmektedir. Sahabe hakkındaki geleneksel tavır, her sahabeyi diğerlerinden ayıran bir nitelik oluşturmak anlayışı hüküm sürdüğünden, onun hakkında Allah yolunda kılıç çeken ilk kişi⁹⁴ niteliği yer almaktadır. Tûsî, Zübeyir'in savaştan vaz geçmesinin onun tövbesi anlamına geleceği görüşüne, savaştan dönmenin bizzat kendisinin tövbeye işaret etmeyeceği, çünkü onun başka bir şeye de işaret edebileceği, asıl olarak Ali'nin zafer işaretlerini gördükten sonra ümitsizliğe kapılarak savaştan döndüğü görüşündedir.⁹⁵

Abdurrahman bin Avf'ın Hz. Muhammed'in vefatından sonraki yaşamında Ömer'in h. 13 yılında hilafete geldiği sene onu hacca göndermesi, Ömer'in h. 23 yılında son kez hacca gittiğinde onunla birlikte hac etmesi ve Osman h. 24 yılında hilafete geldiğinde insanları onunla birlikte hacca göndermesi zikredilmektedir.⁹⁶ Ancak onun Şia açısından önemli fiili, onun Ömer'in kendisinden sonraki halifeyi belirlemek üzere seçtiği altı kişilik şura içerisinde yer alması ve Osman'ı halife ilan etmesidir.

Sa'd b. Ebi Vakkâs, ilk Müslüman olanlardandır ve Allah yolunda ok atan ilk kişi olarak nitelenmektedir.⁹⁷ Hz. Peygamber döneminde bütün savaşlara katılmıştır.⁹⁸ Ebu Bekir tarafından halifeyi belirlemek üzere seçilen altı kişilik şurada yer almıştır. Şia'nın Sa'd b. Ebî Vakkâs hakkındaki nitelemeleri, onun bu şuradaki tavrı ve Hz. Ali'ye biat etmemesidir.

On müjdelenmiş hadisinin ravisi olan Saîd b. Zeyd (ö. h. 50/51) hakkındaki rivayetler, onun Müslüman olmadan önce putlara tapınmadığı üzerinde yoğunlaşmaktadır.⁹⁹ Şia açısından o, Ali döneminde ve sonrasında yaşamış olmasına rağmen, Ali'ye yardımcı olmamış ve Ehl-i Beyt'in haklarını savunmamıştır.

Ebu Ubeyde b. Cerrâh, Mekke'de Müslümanlara karşı baskıların arttığı dönemde Müslüman olmuş, bu nedenle Habeşistan'a hicret etmiştir. Hz. Muhammed'in onun hakkında "*Her ümmetin bir emini vardır, bu ümmetin emini de Ebu Ubeyde'dir*"¹⁰⁰ dediği rivayet edilmektedir. Ömer'in hilafeti döneminde h. 28 yılında taun hastalığından ölmüştür.¹⁰¹ İlk hilafet tartışmalarında Ebu Bekir ve Ömer ile birlikte Kureys'in önde gelen üç kişisinden birisi olarak yer almıştır. Beni Sakife'de, Ebu Bekir ve Ömer ile birlikte o, üçüncü halifenin o olması yönünde karar aldıkları rivayet edilmektedir.¹⁰² Ömer'in kendisinden sonraki halife hakkında "*Ebu Ubeyde hayatta olsaydı onu halife tayin ederdim*"¹⁰³ demesi de bunu desteklemektedir.

Kur'an, insana cennet veya cehennemi hak ettiren eylemlerden söz etmektedir. Nuh'a kavminden iman etmeyenlerin boğulmalarının ardından cehenneme gittikleri yargısı ile birlikte, Ebû Leheb ve karısının cehenneme gireceklerine ilişkin belirlemeler, bunun

⁹³ Buhârî, *Sahih*, Hadis No: 2846, 4/27; Beyhakî, *el-İ'tikâdât*, 195.

⁹⁴ Teberânî, *Mucemu'l-Kebîr*, 1/119.

⁹⁵ Tûsî, *el-İktisâd*, 363.

⁹⁶ İbn Sa'd, *age*, 3/99.

⁹⁷ İbn Sa'd, *age*, 3/103-105.

⁹⁸ İbn Sa'd, *age*, /105.

⁹⁹ İbn Sa'd, *age*, 3/289-294.

¹⁰⁰ İbn Sa'd, *age*, 3/314.

¹⁰¹ İbn Sa'd, *age*, 3/316.

¹⁰² Taberî, Muhammed b. Cerîr, *Târihu'r-Rusul ve'l-Mulûk*, Beyrut 1387, 4/227.

¹⁰³ Ömer'in kendisinden sonraki halifeyi belirlemek için seçtiği şura hakkında bkz. Taberî, *Târih*, 4/227-239.

dışında kabul edilebilir. Ancak Nuh'a iman etmeyen kimselerin “*Hataları yüzünden suda boğuldular ve cehenneme sokuldular da kendileri için Allah'tan başka yardımcıları bulamadılar*”¹⁰⁴ ayetinde ifade edilen cehenneme girdikleri şeklindeki yargı, onların ölümünden yani hak edişin/*istihkâk* bitiminden sonra verilmiştir. “*Ebû Leheb'in elleri kurusun. Zaten kurudu. Ona ne malı fayda verdi, ne de kazandığı. O, bir alevli ateşe girecektir. Boynunda bükülmüş hurma liflerinden bir ip olduğu hâlde sırtında odun taşıyarak karısı da*”¹⁰⁵ ayetinde Ebû Leheb ve karısının ateşte olduklarının bildirilmesi, Hz. Muhammed'e ve inananlara karşı fiillerinden ötürüdür. Hz. Muhammed'in amcası olan ancak inananlara karşı tavırlarından ötürü “alev babası” künyesi verilmiş ve bu künye ile ayette yer almış, malının ve kazandığı fiillerin kendisine fayda verilmediği açıklanmış, karısının da onun fiillerine destek vermesi ve benzer fiilleri yapması nedeniyle aynı sonuca varacağı ifade edilmiştir. Bu ayetlerin, “*yakın akrabalarını uyar*”¹⁰⁶ ayetinin nazil olmasından sonra Hz. Muhammed'in tebliğ için akrabalarını toplaması ve asıl adı Abdu'l-Uzzâ b. Ebî Tâlib olan Ebû Leheb'in tepkisi üzerine nazil olduğu rivayet edilmektedir.¹⁰⁷ “Elleri kurusun” ifadesi, elin insanın fiillerini mecazen ifade eden bir deyim olması, onun fiilleri nedeniyle bu yergiyi hak ettiğine gönderme yapmaktadır. Bu ayetlerin Mekke'de nazil olması, Ebû Leheb'in ise Bedir savaşında müşriklerin yenilgiye uğradığı haberini almasından sonra ölmesi,¹⁰⁸ onun yaşamında cehennemle void edildiğini açıklasa da, “*O, bir alevli ateşe girecektir*” ifadesi, onun kötü fiillerinden ötürü cehenneme gireceğini bildirmektedir.

Cennetle müjdelenenler hadisi ve bununla bağıntılı olarak gelişen on müjdelenmiş inancının Kur'an tarafından doğrulanması mümkün değildir. İnsan iyi ve kötü fiilleri yapma yetkinliğinde yaratılmış bir varlık olarak, cennetle müjdelenmeyi gerektiren iyi fiiller ondan ortaya çıksa bile, bu şekilde biçimlenen bir inanç bu kişilerin kötülük yapma yetkinliğinin ortadan kaldırılması demektir. Bu ise çeşitli ekoller tarafından kabul edilen karizmatik kişilerin korunmuşluk/*ismet* sıfatına sahip olduklarının kabulü anlamına gelir. Bu nitelik, Ehl-i Sünnet tarafından elçilerin niteliği olarak kabul edilmesine rağmen, Şia tarafından imamların niteliği olarak da kabul edilmektedir. Ehl-i Sünnet inançları açısından on müjdelenen elçi olmadıklarından, onların günahsızlık niteliğine sahip olmadıkları açıktır. Şia açısından ise on müjdelenen içerisinde yer alan Hz. Ali dışındaki diğer kişiler bu niteliğe sahip değildir. Bu ekollerin bireylerin günahsızlığına ilişkin düşüncelerinin kendi sistemleri açısından tutarlılığı kendileri tarafından savunulsa bile, Kur'an, elçilere indirilen vahiy dışında elçilerin günahsızlığı öğretisini doğrulamamaktadır.

Şia'nın inanç ilkelerinden birisi de, Ali'ye karşı çıkanların ve onunla savaşanların kafir olduklarıdır. Şia, ona karşı çıkanlar hakkında tekfir etme, lanetleme ve sövme şeklinde eylemler geliştirmiştir. Tekfir etme, bir kimseyi inancından veya fiilinden ötürü İslam dışında niteleme; lanetleme bir kimseyi alçaltma amacıyla fiillerinin kötülüğünü

¹⁰⁴ Nûh 71/25.

¹⁰⁵ Tebbet 111/1-5.

¹⁰⁶ Şuara 26/214.

¹⁰⁷ Bu rivayetler için bkz. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 24/676-677; Mâturîdî, *Te'vilât*, 10/638-639; Râzî, *Mefâtih*, 349-355.

¹⁰⁸ İbnu'l-Esir, İzzuddîn, *el-Kâmil fi't-Târih*, thk. Ömer Abdusselâm Tedmirî, Beyrut 1997, 1/668.

zikretme ve sövmek ise bir kimseyi alçaltıcı ifadeler kullanmaktır. Tûsî, bu inancı, imamiye mezhebinin Ali'ye karşı çıkanların ve onunla savaşanların kafir oldukları inancının olduğunu ve buna da hak fırkanın icamasının olduğu, onların icmalarının da masum olanın kendisinden hata caiz olmamasına dayandığını belirtmektedir. Ona göre onunla savaşanlar onun imamlığını inkar etmekte ve var olan nassları da onun aleyhinde yorumlamaktaydılar. İmamlığı ondan uzaklaştırmak ve onu inkar etmek, nübüvveti uzaklaştırmakla ve onu inkar etmekle eşittir.¹⁰⁹

5. Aşere-i Mübeşşere İnancının Kur'an'a Göre Değerlendirilmesi

On müjdelenmiş inancına temel oluşturan hadisin oluşumuna ilişkin sosyal yapıyı zikrettikten sonra, bu inancı Kur'an'ın anlatımları yönünden değerlendirmek istiyorum.

Akıl bakımından bir insanın kafir iken iman etmesi mümkün olduğu gibi, mümin olduktan sonra kafir olması da mümkündür. İman ve inkar iradi eylemler olduğundan, her ikisi de insan için mümkündür. Nitekim İslam inançlarını kabul eden insanların daha önce müşrik veya başka inanç biçimlerini kabul ettikleri bilinmektedir. Bir dini kabul ettikten sonra o dinin inançlarını terk edip başka inançları benimsemek de mümkündür. Bununla bağıntılı olarak Kur'an din değiştirme olgusundan söz etmekte ve mürted¹¹⁰ hakkında hükümler vaz etmektedir. Ancak din değiştirme çoğunlukla kişinin eski dinine dönmesi şeklinde olgusal olarak ortaya çıktığından ridde veya irtidâd olarak isimlendirilmektedir. İnsanın eski dinine dönmesi mümkün olduğundan, eski dinine dönenler hakkında Kur'an'da vaid ifade eden hükümler var olmuştur. *“Ey iman edenler! Kendilerine kitap verilenlerden herhangi bir gruba uyarmanız, imanınızdan sonra sizi döndürüp kâfir yaparlar”*¹¹¹ ayetinde, kendisine kitap verilenlerden bir guruba uyulmamasının gerekçesi olarak onların inananları kendi dinlerine çevirmesi, *“Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse, Allah onların yerine öyle bir topluluk getirir ki, Allah onları sever, onlar da Allah'ı severler. Onlar müminlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı güçlü ve onurludurlar. Allah yolunda cihad ederler. Hiçbir kınayıcının kınamasından da korkmazlar. İşte bu, Allah'ın bir lütfudur. Onu dilediğine verir. Allah, lütfü geniş olandır, hakkıyla bilendir”*¹¹² ayetinde de iman fiilinden sonra inkar fiiline dönenler uyarılmaktadır. İnsan hakkında mümkün olan bir fiil, on müjdelenmiş hakkında da mümkündür.

Kur'an, inananlar ve inkarcıların iman ve inkarlarının onlarda bir hal olduğunu ifade etmektedir. İnkarcılar hakkında *“Sizden kim dininden döner de kâfir olarak ölürse, öylelerin bütün yapıp ettikleri dünyada da, ahirette de boşa gitmiştir. Bunlar cehennemliklerdir, orada sürekli kalacaklardır”*¹¹³ buyurulmakta ve bir kimsenin dinden dönmesi olgusu ile birlikte kafir olarak ölmesi olgusuna ait yargı açıklanmaktadır. Müslüman olarak ölmek hakkında da *“İbrahim, bunu kendi oğullarına da vasiyet etti,*

¹⁰⁹ Tûsî, *el-İktisâd*, 358.

¹¹⁰ İrtidâd sözcük olarak bir şeyin özsel ve niteliksel olarak çevrilmesi anlamına gelmektedir. Kur'an'ın *“Mûsâ: “İşte aradığımız bu idi” dedi. Bunun üzerine tekrar izlerini takip ederek gerisingeri döndüler”* (Kehf 18/64) ayetinde de bu anlamda kullanılmaktadır. Ancak *irtidâd* ve *ridde* ise gelinen bir yolda geri dönmek anlamındadır. İsfehânî, *riddenin küfür için irtidâdın* ise küfür ve başka şeyler için kullanıldığını ifade etmektedir. Bkz. İsfehânî, *el-Müfredât*, 255.

¹¹¹ Âlû İmrân 3/100.

¹¹² Mâide 5/54.

¹¹³ Bakara 2/217.

*Yakub da öyle: “Oğullarım! Allah, sizin için bu dini seçti. Siz de ancak Müslümanlar olarak ölü” dedi*¹¹⁴ denilmekte ve Allah tarafından görevlendirilmiş diğer elçilerin tebliğlerinde inanmış olarak ölmek olgusu işlendiği gibi “*Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten nasıl sakınmak gerekiyorsa, öylece sakının ve siz ancak müslümanlar olarak ölü*”¹¹⁵ ayetinde de Hz. Muhammed'e iman edenlerin ölüm anına kadar imanlarından ayrılmamalarına işaret edilmektedir. Hak ediş/*istihkâk* kanunları açısından insanın ölüm anındaki/*muhtadar* inancı, onun ölüm sonrası mekanını belirlemektedir. Bu ifade, ölüm anında insana dışarıdan bir eylemin telkin edilmesini değil, kişinin ölüm anındaki inanç bakımından halinin dikkate alındığını vurgulamaktadır. On müjdelenmiş hakkında cennetlik oldukları yargısı, onların ölümlerinden sonra verilmiş değil; yaşamlarında verilmiştir. Bu nedenle bu yargı Kur'an'ın anlatımlarına aykırılık içermektedir.

On müjdelenmiş inancı *istihkak* kanunları yönünden doğru değildir. Hak ediş kanunları, insanın yaşamı boyunca yaptığı fiillerden ötürü sevap veya günah kazanmasını gerekli kılar. Bir kimsenin cennet veya cehennemde olduğu şeklinde bir yargıda bulunmak ise fiiller tamamlanmadan onun hakkında bir yargıda bulunmak anlamına gelmektedir. Nitekim Hasan Hanefî, müjdelemeyi, fiiller tamamlanmadan, yaşam sona ermeden ve zaman bitmeden fiiller hakkında verilen ön yargı olarak tanımlamakta ve bunun fiil devam ettiği süreçte fiil hakkında yargıda bulunmak anlamına geldiğini belirtmektedir. Ona göre hükümler fiillerden sonra verilir, önce verilmez.¹¹⁶ Hakkında bu nitelermelerin var olduğu sahabenin fiilleri devam ettiğinden, onlar hakkında kesin cennette oldukları yargısı da tutarlı değildir.

Kur'an'ın önemli ilkelerinden birisi de iyiliklerin boşa çıkarılması ve kötülüklerin örtülmesidir/*ihbâtu'l-hasenât ve tekfîru's-seyyiât*. Bu ilke yapılan iyiliklerin önceden işlenmiş kötülükleri geçersiz kılması ve yapılan kötülüklerin de önceden işlenen iyilikleri boşa çıkarmasını ifade etmektedir. “*Eğer size yasaklananların büyüklerinden kaçınırsanız, sizin küçük günahlarınızı örteriz ve sizi güzel bir yere koyarız*”¹¹⁷ ayetinde iyiliklerin kötülükleri örtmesi ve “*Andolsun, sana ve senden önceki peygamberlere şöyle vahyedildi: “Eğer Allah'a ortak koşarsan elbette amelin boşa çıkar ve elbette ziyana uğrayanlardan olursun*”¹¹⁸ ayetinde de amellerin boşa çıkarılması olgusu açıklanmaktadır. Bu durumda bir insanın sonradan işlediği fiiller önceden işlediği fiillere etki etmektedir. Yaşamlarındayken cennetle müjdelenenler hakkındaki bir inanç bu ilkeyi de geçersiz kılmaktadır. Her insan hakkında ancak mevcut durumuna göre bir yargıda bulunmak mümkündür ki bu yargı da, o kişinin kendi inancını açıklaması durumunda geçerli olur.

On müjdelenmiş inancı açısından önemli olan bu inancın, müjdelenmeden sonra bu kişilerin haramlardan kaçınma ve vacip olan fiilleri terk etme gibi yükümlülüklerden onları muaf kılıp kılmayacağıdır. Hz. Muhammed tarafından cennetle müjdelenen ve bağışlanmış oldukları ifade edilenlerin ne kendileri ve ne de diğer sahabe tarafından, haramlardan kaçınmayı ve vacipleri terk etmeyi onlara mübah kılınması şeklinde anlaşılmalıdır. Bu

¹¹⁴ Bakara 2/132.

¹¹⁵ Âlu İmrân 3/102. Krş. A'râf 7/126.

¹¹⁶ Hasan Hanefî, *Mine'l-Akîde ila's-Savra*, Mısır, trs, 4/404.

¹¹⁷ Nisâ 4/31. Krş. Ankebût 29/7.

¹¹⁸ Zümer 39/65. Krş. Kehf 18/105, Ahzâb 33/19 vd.

kişiler müjdelenmeden sonra da önceki yaşamlarında olduğu gibi dinin emirlerine riayet etmişlerdir. Bu nedenle mutlak müjdeleme şartlarını yerine getirme ve ölüm gelinceye kadar bu şartlarda devam etme ile kayıtlı olduğu gibi, onun engellerini geçersiz kılma ile de kayıtlıdır. Müjdelenen hiç kimse de müjdelenmeyi dilediği gibi amel etme şeklinde anlamamıştır.¹¹⁹ Cennetle müjdelenen kişilerin sonraki yaşamları hakkındaki bilginin gayb alanına girdiği ve bu nedenle de bir problem oluşturduğu görüşü de ileri sürülmektedir.¹²⁰ Cennetle müjdelenen kişilerin yaşamlarının sonuna kadar dinsel emirlere bağlı kalma ile kayıtlı oldukları yargısı, her ne kadar bu kişilerin vacipleri yapma ve haramlardan kaçınma yükümlülükleri ile kayıtlı olarak kabul edilse bile, bu şekilde yaşam süren bütün inananların cennetle müjdelendiği zaten Kur'an ayetleri ile sabittir. Bu durumda bu hadiste zikredilen sahabelerin herhangi bir ayrıcalığı kalmamaktadır.

Sonuç

Hz. Muhammed'in vefatından sonra Müslümanlar arasındaki siyasal çekişmeler, sahabe hakkında bazı inançların oluşmasına zemin hazırlamıştır. Sonraki dönemde oluşan fırkaların bazısı, sahabe hakkında olumsuz görüşler geliştirip onlardan bazılarını tekfir etmişlerdir. Sahabe hakkındaki bu nitelemenin ilk olarak Hariciler tarafından geliştirildiği söylenebilir. Sahabe hakkında olumsuz nitelemelerde bulunan fırkalardan birisi olan Şia ise, sahabe hakkındaki inançlarını imamet anlayışı ve sahabenin Hz. Muhammed'in ehl-i beytine karşı tutumlarına göre belirlemiştir. Ehl-i Sünnet'in sahabe hakkındaki tutumunun sahabe hakkında çeşitli fırkalarla benimsenen bu inançlardan sonra geliştiği söylenebilir. Ehl-i Sünnet bu konuda rivayet edilen haberleri dikkate alarak inanç geliştirmiş ve bu nitelemelere karşı sahabenin bir bütün olarak övülen niteliklere sahip olduğu ifade edilmiştir. Ancak Ehl-i Sünnet'in oluşmasından önce sahabe hakkındaki bu tutumların oluştuğu dikkate alındığında, bu tutumların özellikle Emeviler döneminde geliştiği ve bu inancın hadislerle temellendirildiği söylenebilir. Emevilerin ehl-i beyte karşı siyasal tavrı, o dönemdeki muhalefetin geliştirdiği sahabe inancına karşı onları savunmak şeklinde olmuştur. On müjdelenmiş inancı ise doğrudan doğruya Şia tarafından geliştirilen sahabeyi tekfir etme, lanetleme, günahkar olarak görme anlayışına karşı geliştirilmiştir. Şia bu on kişiden dokuzunu tekfir etmekte ve ancak masum olanların cennetle müjdelenmiş olabileceğini kabul etmektedir. Bu inanç açısından ise masum olan ancak imamlardır.

Kaynakça

Abdulcebbar, *Şerh'u Usûl'l-Hamse*, Kahire 1988.

Acurrî, Ebû Bekir Muhammed, *eş-Şerîa*, thk. Abdullah b. Ömer b. Süleymân ed-Dumeycî, Riyad 1990.

Ahmed b. Hanbel, *Fedâilu's-Sahâbe*, thk. Vasiyullah Muhammed b. Abbâs, Beyrut 1983.

¹¹⁹ İbn Kayyim, el-Cevziyye, *el-Fevâid*, thk. Isâmuddîn es-Sebâbetî, Kahire 1994, 27.

¹²⁰ Aktepe, Orhan, "Kelam Açısından Aşere-i Mübeşşere", *Ekev Akademi Dergisi*, Yıl: 13, Sayı: 39, Bahar 2009, 129.

- Aktepe, Orhan, “Kelam Açısından Aşere-i Mübeşşere”, *Ekev Akademi Dergisi*, Yıl: 13, Sayı: 39, Bahar 2009.
- Ayyâşî, Ebu'n-Nasr Muhammed, *Tefsir*, Beyrut 1991.
- Aydınlı, Abdullah - Çakan, İsmail L., “Aşere-i Mübeşşere”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1991.
- Aynî, Bedruddîn, *Umdetu'l-Kâr'i fi Şerhî Sâhîhi'l-Buhârî*, Beyrut trs.
- Bağdâdî, Abdulkâhir, *el-Fark beyne'l-Fırak*, thk. Muhammed Osmân el-Huş, Kahire, 359.
- Bahrânî, Hâşim, *el-Burhân fi Tefsîri'l-Kur'ân*, Beyrut 2006.
- Berbehârî, Ali b. Halef, *Şerhu's-Sunne*, thk. Ahmet el-Cumezî, Riyad h.1426.
- Beydâvî, Nâsîru'd-Dîn, *Tevâlu'l-Envâr Min Metâliu'l-Enzâr*, Beyrut 1991, 246.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin, *el-İ'tikâdât alâ Mezhebi's-Selef'i Ehli's-Sünnet'i ve'l-Cemaa*, 1959.
- Buhârî, Muhammed b. İsmâil, *Sahih*, thk. Muhammed Züeyr b. Nâsîru'n-Nâsîr, h. 1422.
- Cezviyye, İbn Kayyim, *el-Fevâid*, Thk. İsmâmu'd-Dîn es-Sababetî, Kahire h. 1415.
- Ebu'l-Iz, Alî b. Muhammed, *Şerh'u Tahâviyye fi'l-Akîdeti's-Selefiyye*, thk. Ahmet Muhammed Şâkir, Kahire trs.
- Erdal, Mesut, “Bazı Sahabelerin Cennetle Müjdelenmesi”, *Yeni Ümit*, Sayı: 77, 2007.
- Eşari, Ebu'l-Hasen, *el-İbâne fi Usûl'id Diyâne*, Beyrut, 1991.
- Eşarî, Ebu'l-Hasen, *Makâlâtu'l-İslâmiyyîn ve İhtilâfu'l-Musallîn*, thk. Helmut Ritter, Almanya 1980.
- Hasan Hanefî, *Mine'l-Akîde ila's-Savra*, Mısır, trs.
- İbn Hazm, Ebu Muhammed Ali b. Ahmet ez-Zâhirî, *el-Fasl fi Milel ve'l Ehva ve'n Nihal*, Beyrut, 1986.
- İbn Kayyîm, el-Cezviyye, *el-Fevâid*, thk. İsmâuddîn es-Sebâbetî, Kahire 1994.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh, *Tabâkâtu'l-Kübrâ*, thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ, Beyrut 1990.
- İbnu'l-Esîr, İzzuddîn, *el-Kâmil fi't-Târih*, thk. Ömer Abdusselâm Tedmirî, Beyrut 1997.
- Îcî, Adudiddîn, *el-Mevâkıf fi İlmi'l-Kelâm*, Kahire trs.
- İsfehânî, Râğîb, *el-Müfredât fi Ğarîbi'l-Kurân*, thk. Muhammed Seyyid Keylânî, Beyrut trs.
- Kâşânî, el-Feyd, *Tefsîru's-Sâfi*, Beyrut trs.
- Kummî, el-Harrâz, *Kifâyetu'l-Eser fi'n-Nass'i ale'l-Eimmeti'l-İsney Aşer*, Kum h. 1401, 115.
- Mâturîdî, Ebû Mansûr, *Te'vilât'u Ehli's-Sunne*, Beyrut 2005.
- Mürtezâ, Şerîf Ali b. El-Hüseyin, thk. Abduzehrâ el-Hüseyinî el-Hatîb, *eş-Şâfi fi'l-İmâme*, İran 1987.
- Müslim, *Sahih*, thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî, Beyrut trs.

- Nâşî el-Ekber, *Mesâilu'l-İmâme*, Beyrut 1971.
- Nesâî, *es-Sünenü'l-Kubrâ*, thk. Hasan Abdulmunîm Şiblî, Beyrut 2001.
- Pezdevî, Ebu'l-Yusr Muhammed, *Usûli'd-Dîn*, Kahire 2005.
- Râzî, Fahrüddîn, *Mefâtihu'l-Ğayb*, Beyrut h. 1420.
- Meâlim'u Usûli'd-Dîn*, Thk. Tâhâ Abdurraûf Sa'd, Lübnan trs.
- Şeyhu'l-Müfîd, *el-İfsâh fi'l-İmâme*, Kum h. 1413.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-Beyân an Te'vil'i Âyi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, 2000.
- Târihu'r-Rusul ve'l-Mulûk*, Beyrut 1387.
- Taberî, Muhibbuddîn, *Kitâbu'r-Riyâdu'n-Nadare fi Menâkibi's-Şecere*, Beyrut 1996.
- Tabersî, Ebû Mansûr, *el-Ihticâc*, Beyrut 1981.
- Teberânî, Ebu'l-Kâsım, *Mucemu'l-Kebîr*, thk. Hamdî b. Abdulmecîd es-Selefî, Kahire 1994.
- Tirmizî, Muhammed b. İsâ, *Sünen*, thk. Beşşâr Avâd Ma'rûf, Beyrut 1998.
- Tûsî, Muhammed b. el-Hasan, *el-İktisâd fîmâ Yetallak'u bi'l-İ'tikâd*, Beyrut 1986.
- Zemaşerî, Mahmud b. Ömer, *el-Keşşâf an Hakâik'i Ğavâmidi'l Tenzil ve Uyûnu'l-ekavil'i fi Vucûhi't-Te'vil*, Beyrut h. 1407.